

Teoretyczne podstawy informatyki

Wykład 6a Model danych oparty na drzewach

Model danych oparty na drzewach

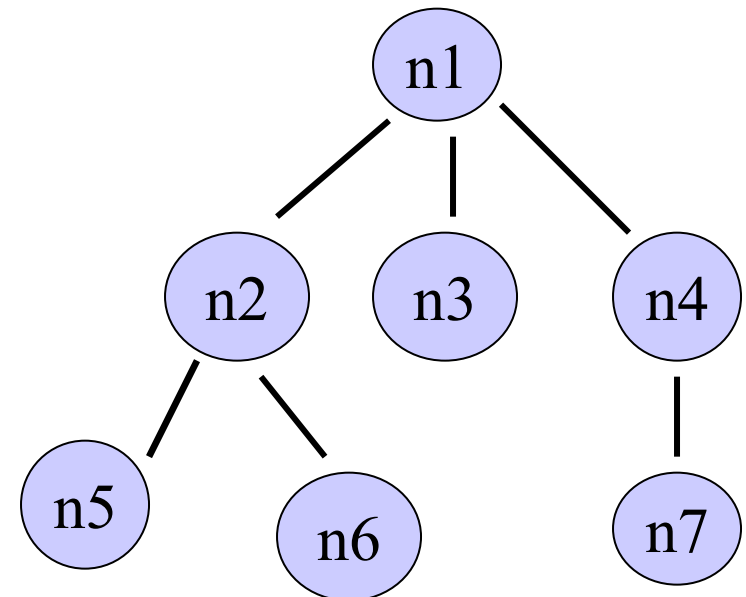
Istnieje wiele sytuacji w których przetwarzane informacje mają strukturę hierarchiczną lub zagnieżdżoną, jak drzewo genealogiczne lub diagram struktury organizacyjnej.

Abstrakcje modelujące strukturę hierarchiczną nazywamy **drzewem** – jest to jeden z najbardziej podstawowych modeli danych w informatyce.

Podstawowa terminologia

Drzewa są zbiorami punktów, zwanych **węzłami** lub **wierzchołkami**, oraz połączeń, zwanych **krawędziami**. Krawędź łączy dwa różne węzły. Aby struktura zbudowana z węzłów połączonych krawędziami była drzewem musi spełniać pewne warunki:

- ⇒ W każdym drzewie wyróżniamy jeden węzeł zwany **korzeniem** **n1** (ang. root)
- ⇒ Każdy węzeł **c** nie będący korzeniem jest połączony krawędzią z innym węzłem zwanym rodzicem **p** (ang. *parent*) węzła **c**. Węzeł **c** nazywamy także dzieckiem (ang. *child*) węzła **p**.
- ⇒ Drzewo jest **spójne** (ang. connected) w tym sensie że jeżeli rozpoczniemy analizę od węzła **c** nie będącego korzeniem i przejdziemy do rodzica tego węzła, osiągniemy w końcu korzeń.

n1 = rodzic n2, n3, n4

n2 = rodzic n5, n6

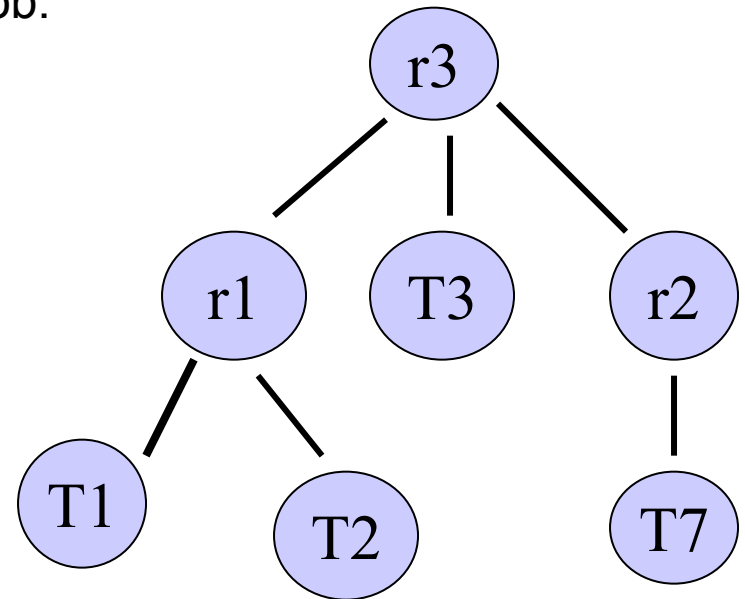
n6 = dziecko n2

Rekurencyjna definicja drzew

Podstawa: Pojedynczy węzeł n jest drzewem. Mówimy że n jest korzeniem drzewa złożonego z jednego węzła.

Indukcja: Niech r będzie nowym węzłem oraz niech T_1, T_2, \dots, T_k będą drzewami zawierającymi odpowiednio korzenie c_1, c_2, \dots, c_k . Żaden węzeł nie występuje więcej niż raz w drzewie T_i , oraz że r , będący „nowym” węzłem, nie może występować w żadnym z tych drzew. Nowe drzewo T tworzymy z węzła r i drzew T_1, T_2, \dots, T_k w następujący sposób:

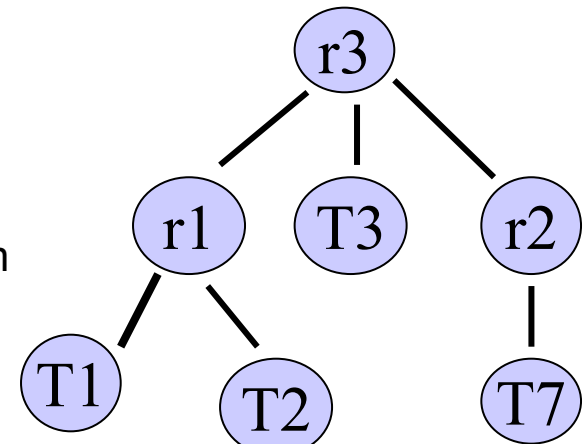
1. węzeł r staje się korzeniem drzewa T ;
2. dodajemy po jednej krawędzi łączącej r z każdym z węzłów c_1, c_2, \dots, c_k , otrzymując w ten sposób strukturę w której każdy z tych węzłów jest dzieckiem korzenia r . Inny sposób interpretacji tego kroku to uczynienie z węzła r rodzica każdego z korzeni drzew T_1, T_2, \dots, T_k .

Podstawowa terminologia

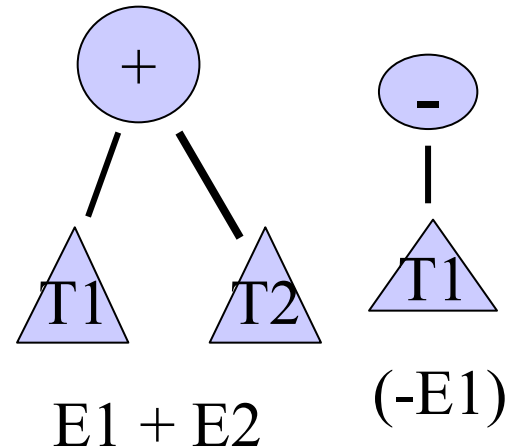
Relacje rodzic-dziecko można w naturalny sposób rozszerzyć do **relacji przodków i potomków**.

- ⇒ **Ścieżką** nazywamy ciąg węzłów, takich że poprzedni jest rodzicem następnego. Węzły na ścieżce to potomkowie (przodkowie). Jeżeli ciąg węzłów $(n_1, n_2, n_3, \dots, n_k)$ jest ścieżką, to **długość ścieżki** jest $k-1$. (długość ścieżki dla pojedynczego węzła = 0). Jeżeli ścieżka ma długość ≥ 1 , to węzeł m_1 nazywamy właściwym przodkiem węzła m_k , a węzeł m_k właściwym potomkiem węzła m_1 .
- ⇒ W dowolnym drzewie T , dowolny węzeł n wraz z jego potomkami nazywamy **poddrzewem**
- ⇒ **Liściem** (ang. leaf) nazywamy węzeł drzewa który nie ma potomków.
- ⇒ **Węzeł wewnętrzny** to taki węzeł który ma jednego lub większą liczbę potomków.
- ⇒ **Wysokość drzewa** to długość najdłuższej ścieżki od korzenia do liścia. Głębokość węzła to długość drogi od korzenia do tego węzła.

Drzewa zaetykietowane i drzewa wyrażeń.

Drzewo zaetykietowane to takie w którym z każdym węzłem drzewa związana jest jakaś etykieta lub wartość. Możemy reprezentować wyrażenia matematyczne za pomocą drzew zaetykietowanych.

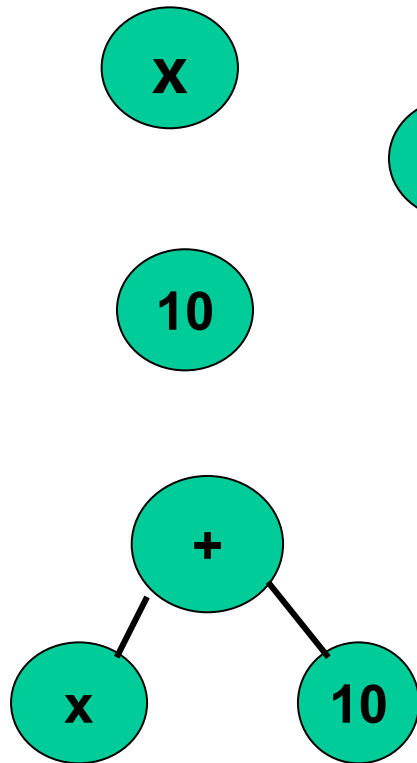
Definicja drzewa zaetykietowanego dla wyrażeń arytmetycznych zawierających operandy dwuargumentowe $+$, $-$, \cdot , $/$ oraz operator jednoargumentowy $-$.

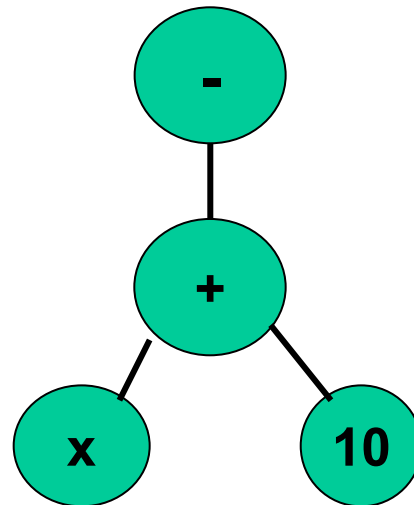
Podstawa: Pojedynczy operand niepodzielny jest wyrażeniem.

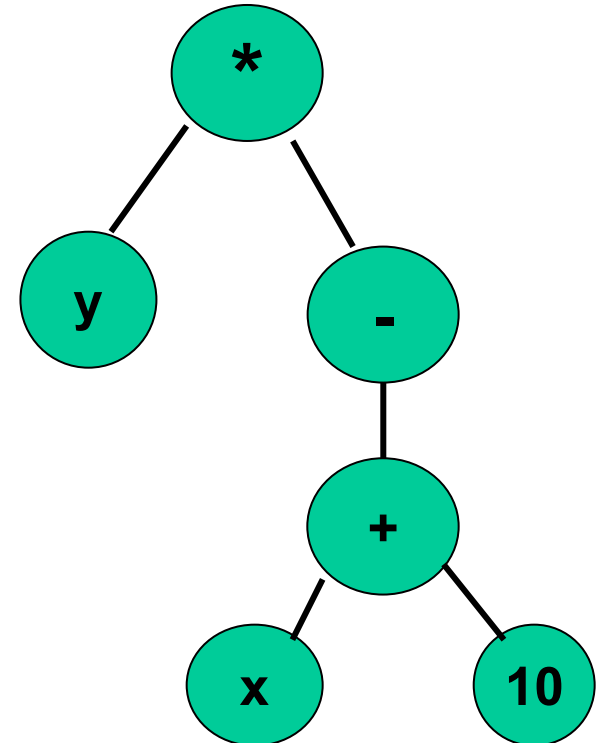
Reprezentujące go drzewo składa się z pojedynczego węzła, którego etykietą jest ten operand.

Indukcja: Jeśli $E1$ oraz $E2$ są wyrażeniami reprezentowanymi odpowiednio przez drzewa $T1$, $T2$, wyrażenie $(E1+E2)$ reprezentowane jest przez drzewo którego korzeniem jest węzeł o etykiecie $+$. Korzeń ma dwoje dzieci, którego korzeniami są odpowiednio korzenie drzew $T1$, $T2$

Konstrukcja drzew wyrażen

$$(x + 10)$$

$$(-(x + 10))$$

$$(y * -(x + 10))$$

Struktura danych dla drzew

Do reprezentowania drzew możemy używać wiele różnych struktur danych. Wybór odpowiedniej struktury zależy od konkretnych operacji które planujemy wykonać na budowanych drzewach.

Przykład:

Jeżeli jedynym planowanym działaniem jest lokalizowanie rodziców danych węzłów, zupełnie wystarczającą będzie struktura składająca się z etykiety węzła i wskaźnika do struktury reprezentującej jego rodzica.

W ogólności, węzły drzewa możemy reprezentować za pomocą struktur, których pola łączą węzły w drzewa w sposób podobny do łączenia za pomocą wskaźnika do struktury korzenia.

Struktura danych dla drzew

Kiedy mówimy o reprezentowaniu drzew, w pierwszej kolejności mamy na myśli sposób reprezentowania węzłów.

Różnica między reprezentacjami dotyczy miejsca w pamięci komputera gdzie przechowywana jest struktura zawierająca węzły.

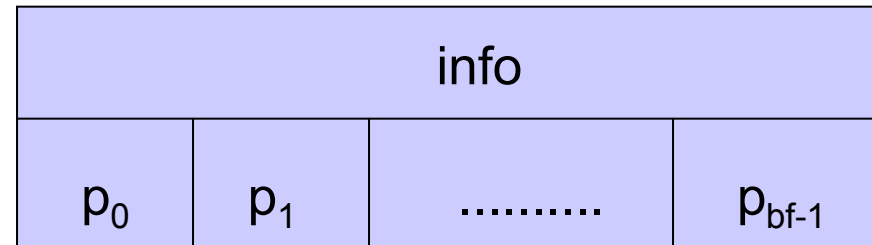
W języku C możemy stworzyć przestrzeń dla struktur reprezentujących wierzchołki za pomocą funkcji **malloc** ze standartowej biblioteki **stdlib.h**, co powoduje, że do umieszczonych w pamięci węzłów mamy dostęp tylko za pomocą wskaźników.

Rozwiązaniem alternatywnym jest stworzenie tablicy struktur i wykorzystanie jej elementów do reprezentowania węzłów. Możemy uzyskać dostęp do węzłów nie wykorzystując ścieżek w drzewie. Wadą jest z góry określony rozmiar tablicy (musi istnieć ograniczenie maksymalnego rozmiaru drzewa).

Tablica wskaźników jako reprezentacja drzewa

Jednym z najprostszych sposobów reprezentowania drzewa jest wykorzystanie dla każdego węzła struktury składającej się z pola lub pól reprezentujących etykietę oraz tablicy wskaźników do dzieci tego węzła.

```
typedef struct NODE *pNODE
struct NODE{
int info;
pNODE children[BF];
};
```


Info reprezentuje **etykietę węzła**.

Stała **bf** jest **rozmiarem tablicy wskaźników**. Reprezentuje maksymalną liczbę dzieci dowolnego węzła, czyli **czynnik rozgałęzienia** (ang. **branching factor**).

i-ty element tablicy reprezentującej węzeł zawiera wskaźnik do i-tego dziecka tego węzła.

Brakujące połączenia możemy reprezentować za pomocą wskaźnika pustego **NULL**.

Reprezentacje drzewa

Wykorzystujemy **listę jednokierunkową** reprezentującą dzieci wężła. Przestrzeń zajmowana przez listę jest dla wężła proporcjonalna do liczby jego dzieci.

Znaczącą wadą tego rozwiązania jest efektywność czasowa – uzyskanie dostępu do **i -tego** dziecka wymaga czasu **$O(i)$** , ponieważ musimy przejść przez całą listę o długości **$i-1$** , by dostać się do **i -tego** wężła.

Dla porównania, jeżeli zastosujemy tablicę wskaźników do dzieci, do **i -tego** dziecka dostajemy się w czasie **$O(1)$** , niezależnie od wartości **i** .

Reprezentacje drzewa

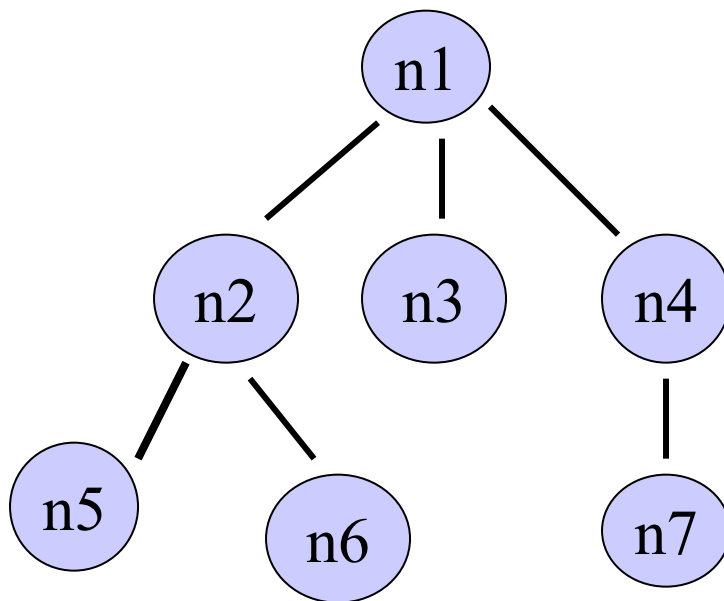
W reprezentacji drzew zwanej **skrajnie lewy potomek-prawy element siostrzany** (*ang. left-most-child-right-sibling*), w każdym węźle umieszczamy jedynie wskaźniki do skrajnie lewego dziecka; węzeł nie zawiera wskaźników do żadnego ze swoich pozostałych dzieci.

Aby odnaleźć drugie i wszystkie kolejne dzieci węzła **n**, tworzymy listę jednokierunkowa tych dzieci w której każde dziecko **c** wskazuje na znajdujące się bezpośrednio po jego prawej stronie dziecko węzła **n**.

Wskazany węzeł nazywamy **prawym elementem siostrzanym** węzła **c**.

Reprezentacje drzewa

Drzewo złożone z 7 węzłów

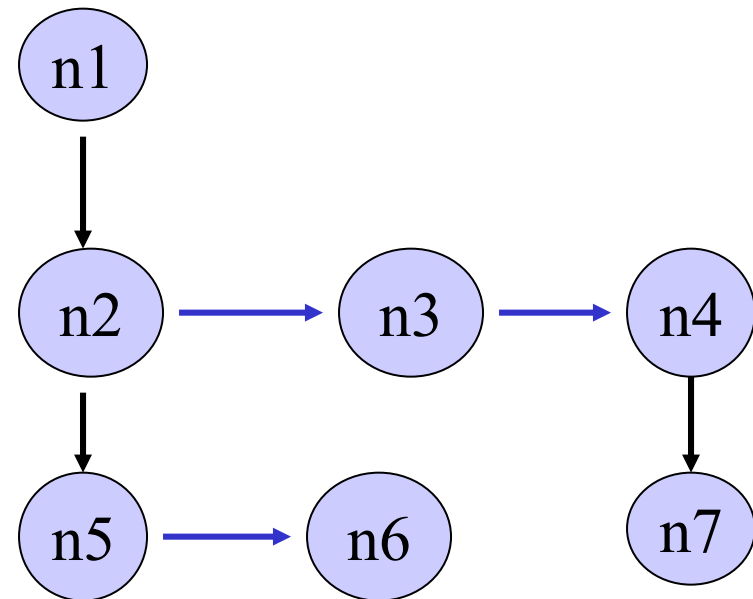

info – etykieta

leftmostChild – informacja o węźle

rightSibling – część listy jednokierunkowej
dzieci rodzica tego węzła

Reprezentacja skrajnie lewy
potomek-prawy element siostrzany


```

typedef struct NODE *pNODE;
struct NODE{
int info;
pNODE leftmostChild, rightSibling;
}
  
```

Reprezentacje drzewa

Reprezentacja oparta na tablicy wskaźników umożliwia nam dostęp do **i-tego** dziecka dowolnego węzła w czasie **$O(1)$** . Taka reprezentacja wiąże się jednak ze znacznym marnotrawstwem przestrzeni pamięciowej, jeśli tylko kilka węzłów ma wiele dzieci. W takim wypadku większość wskaźników w tablicy *children* będzie równa **NULL**.

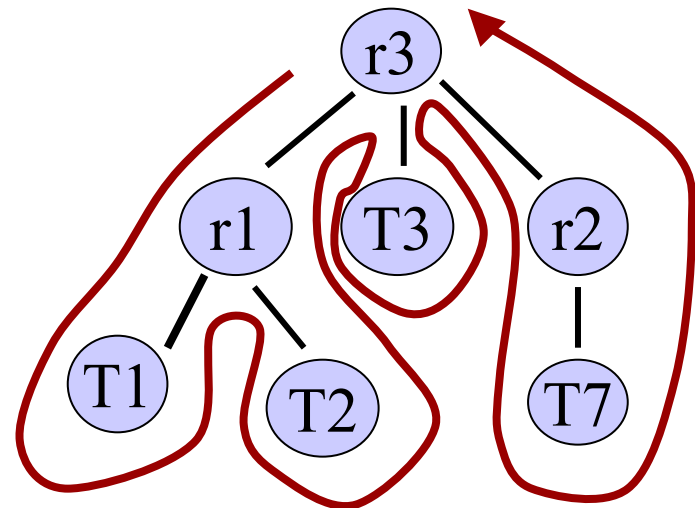
Reprezentacja skrajnie lewy potomek-prawy element siostrzany wymaga mniejszej przestrzeni pamięciowej. Nie wymaga również istnienia maksymalnego czynnika rozgałęzienia węzłów. Możemy reprezentować węzły z dowolną wartością tego czynnika, nie modyfikując jednocześnie struktury danych.

Rekurencja w drzewach

Użyteczność drzew wynika z liczby możliwych operacji rekurencyjnych, które możemy na nich wykonać w naturalny i jasny sposób (chcemy drzewa przeglądać).

Prosta rekurencja zwraca etykiety węzłów w **porządku wzdluznym** (*ang. preorder listing*), czyli korzeń, lewe poddrzewo, prawe poddrzewo.

Inną powszechnie stosowaną metodą do przeglądania węzłów drzewa jest tzw. **przeszukiwanie wsteczne** (*ang. postorder listing*), czyli lewe poddrzewo, prawe poddrzewo, korzeń.

Drzewa binarne

W drzewie binarnym węzeł może mieć co najwyżej dwoje bezpośrednich potomków.

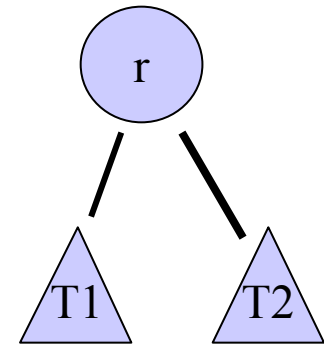
Rekurencyjna definicja drzewa binarnego:

Podstawa: Drzewo puste jest drzewem binarnym.

Indukcja: Jeśli r jest węzłem oraz $T1$, $T2$ są drzewami binarnymi, istnieje drzewo binarne z korzeniem r , lewym poddrzewem $T1$ i prawym poddrzewem $T2$. Korzeń drzewa $T1$ jest lewym dzieckiem węzła r , chyba że $T1$ jest drzewem pustym. Podobnie korzeń drzewa $T2$ jest prawym dzieckiem węzła r , chyba że $T2$ jest drzewem pustym.

Większość terminologii wprowadzonej przy okazji drzew stosuje się oczywiście też do drzew binarnych.

Różnica: drzewa binarne wymagają rozróżnienia lewego od prawego dziecka, zwykle drzewa tego nie wymagają. Drzewa binarne to **NIE** są zwykle drzewa, w których węzły mogą mieć co najwyżej dwójkę dzieci.

Drzewa przeszukiwania binarnego

Jest to zaetykietowane drzewo binarne dla którego etykiety należą do zbioru w którym możliwe jest zdefiniowanie relacji mniejszości.

Dla każdego wężła x spełniona jest następująca własność: wszystkie węzły w lewym poddrzewie mają etykiety mniejsze od etykiety wężła x oraz wszystkie w prawym poddrzewie mają etykiety większe od etykiety wężła x .

Wyszukiwanie elementu:

Podstawa: Jeśli drzewo T jest puste, to na pewno nie zawiera elementu x . Jeśli T nie jest puste i szukana wartość x znajduje się w korzeniu, drzewo zawiera x .

Indukcja: Jeśli T nie jest puste, ale nie zawiera szukanego elementu x w korzeniu, niech y będzie elementem w korzeniu drzewa T . Jeśli $x < y$, szukamy dalej tego elementu tylko w lewym poddrzewie korzenia; jeśli $x > y$, szukamy wartości x tylko w prawym poddrzewie korzenia y .

- Własność drzewa przeszukiwania binarnego gwarantuje, że szukanej wartości x na pewno nie ma w poddrzewie, którego nie przeszukujemy.

Drzewa przeszukiwania binarnego

Wstawianie elementu:

Podstawa: Jeśli drzewo T jest drzewem pustym, zastępujemy T drzewem składającym się z pojedynczego węzła zawierającego element x . Jeśli drzewo T nie jest puste oraz jego korzeń zawiera element x , to x znajduje się już w drzewie i nie wykonujemy żadnych dodatkowych kroków.

Indukcja: Jeśli T nie jest puste i nie zawiera elementu x w swoim korzeniu wstawiamy x do jego lewego poddrzewa jeśli x mniejsze od elementu w korzeniu, lub wstawiamy wartość x do prawego poddrzewa jeśli x większe od elementu przechowywanego w korzeniu.

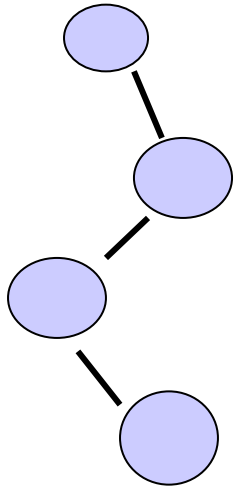
Drzewa przeszukiwania binarnego

Usuwanie elementu:

Usuwanie elementu x z drzewa przeszukiwania binarnego jest zadaniem nieco bardziej skomplikowanym od znajdowania czy wstawiania danego elementu. Musimy zachować własność drzewa przeszukiwania binarnego.

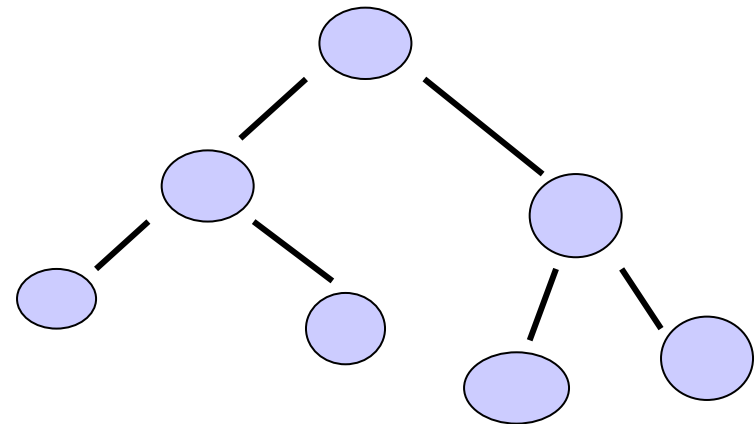
Lokalizujemy x . Jeśli drzewo nie zawiera x to nie robimy nic. Jeśli x jest liściem to go usuwamy. Jeśli x jest wewnętrznym węzłem i węzeł ma tylko jedno dziecko zastępujemy x tym dzieckiem. Jeżeli węzeł ma więcej dzieci zastępujemy go najmniejszym elementem z prawego poddrzewa.

Zdegenerowane drzewo binarne

Wysokość drzewa złożonego z k -węzłów to $k-1$. Czyli $h = O(k)$. Operacje *insert*, *delete*, *lookup* wymagają średnio $O(k)$

Pełne drzewo binarne

Drzewo o wys. h ma $k=2^{h+1}-1$ węzłów. Czyli $h = O(\log k)$. Operacje *insert*, *delete*, *lookup* wymagają średnio $O(\log k)$.

Słownik

Często stosowaną w programach komputerowych funkcją jest utrzymywanie zbioru wartości, na którym chcemy wykonywać operacje:

1. wstawianie nowych elementów do zbioru (ang. *insert*)
2. usuwanie elementów ze zbioru (ang. *delete*)
3. wyszukiwanie jakiegoś elementu w celu sprawdzenia, czy znajduje się w danym zbiorze (ang. *lookup*)

Taki zbiór będziemy nazywać **słownikiem** (niezależnie od tego jakie elementy zawiera). Drzewo przeszukiwania binarnego umożliwia stosunkowo efektywną **implementację** słownika.

Czas wykonania każdej z operacji na słowniku reprezentowanym przez drzewo przeszukiwania binarnego złożone z n węzłów jest proporcjonalny do wysokości tego drzewa h .

Abstrakcyjny typ danych

= słownik

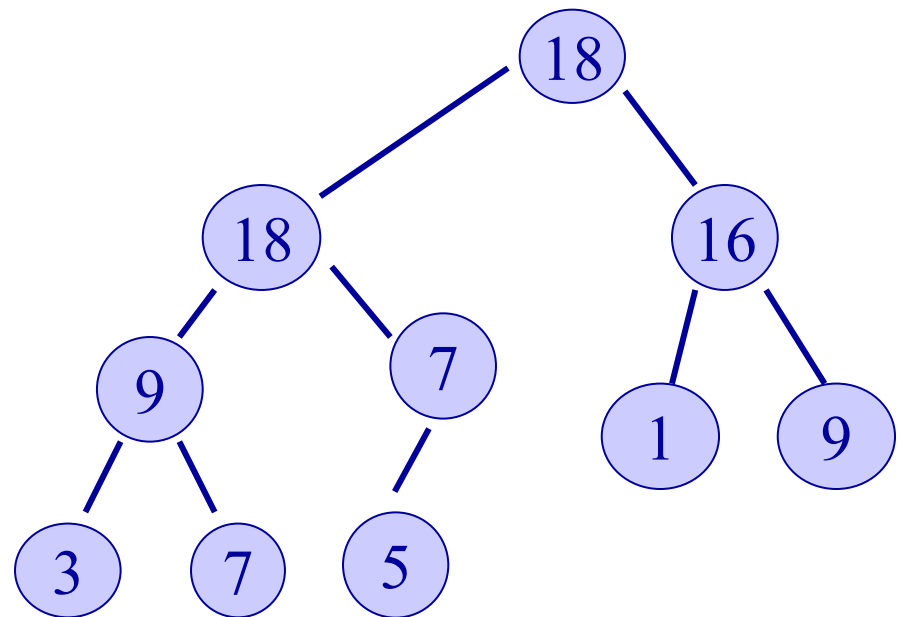
Abstrakcyjna implementacja

= drzewo przeszukiwania binarnego

Drzewa binarne częściowo uporządkowane

Jest to **zaetykietowane drzewo binarne** o następujących własnościach:

- Etykietami węzłów są elementy z przypisanymi priorytetami; priorytet może być wartością elementu lub przynajmniej jednego z jego komponentów.
- Element przechowywany w węźle musi mieć co najmniej tak duży priorytet jak element znajdujący się w dzieciach tego węzła. Element znajdujący się w korzeniu dowolnego poddrzewa jest więc największym elementem tego poddrzewa.

Kolejka priorytetowa

Inny typ danych to zbiór elementów, z których każdy jest związany z określonym priorytetem. Przykładowo, elementy mogą być strukturami, zaś priorytet może być wartością jednego z pól takiej struktury. Chcemy wykonywać operacje:

1. wstawianie nowych elementów do zbioru (ang. *insert*)
2. znalezienie i usunięcie ze zbioru elementu o najwyższym priorytecie (ang. *deletemax*)

Taki zbiór będziemy nazywać **kolejką priorytetowa** (niezależnie od tego jakie elementy zawiera). Drzewo binarne częściowo uporządkowane umożliwia stosunkowo efektywną **implementację** kolejki priorytetowej. Efektywna (używając stogu) tzn. $O(\log n)$

Abstrakcyjny typ danych
= kolejka priorytetowa

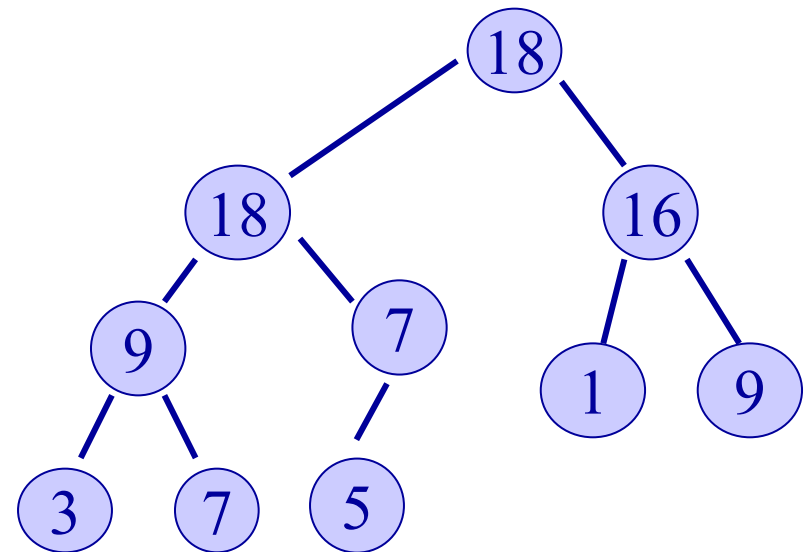
Abstrakcyjna implementacja

= zrównoważone drzewo binarne częściowo uporządkowane

Zrównoważone drzewa częściowo uporządkowane i stogi

Mówimy że drzewo uporządkowane jest **zrównoważone** (ang. *balanced*), jeśli na wszystkich poziomach poza najniższym zawiera wszystkie możliwe węzły oraz liście na najniższym poziomie są ułożone od lewej strony. Spełnienie tego warunku oznacza, że jeśli drzewo składa się z n węzłów, to **żadna ścieżka od korzenia do któregokolwiek z tych węzłów nie jest dłuższa niż $\log_2 n$** .

Zrównoważone drzewa częściowo uporządkowane można implementować za pomocą tablicowej struktury danych zwanej *stogiem* (ang. *heap*), która umożliwia szybką i zwięzłą implementację kolejek priorytetowych. Stóg jest to po prostu tablica A , której sposób indeksowania reprezentujemy w specyficzny sposób. Zapisuje kolejne poziomy, zawsze porządkując od lewej do prawej.

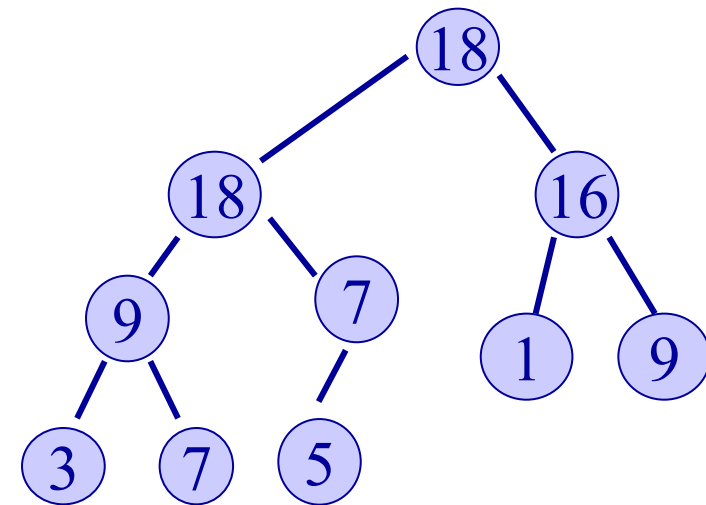

Stóg dla zrównoważonego częściowo uporządkowanego drzewa.

A[1]	A[2]	A[3]	A[4]	A[5]	A[6]	A[7]	A[8]	A[9]	A[10]
18	18	16	9	7	1	9	3	7	5

Rozpoczynamy od korzenia A[1]; nie wykorzystujemy A[0]. Po korzeniu zapisujemy kolejne poziomy, w każdym poziomie węzły porządkujemy od lewej do prawej. Lewe dziecko korzenia znajduje się w A[2]; prawe dziecko korzenia umieszczamy w A[3]. W ogólności, lewe dziecko węzła zapisane w A[i] znajduje się w A[2i], prawe dziecko tego samego węzła znajduje się w A[2i+1], jeśli oczywiście te dzieci istnieją w drzewie uporządkowanym.

Taka reprezentacja jest możliwa dzięki **własnościom drzewa zrównoważonego**. Z **własności drzewa częściowo uporządkowanego** wynika, że jeśli A[i] ma dwójkę dzieci, to A[i] jest co najmniej tak duże, jak A[2i] i A[2i+1], oraz jeśli A[i] ma jedno dziecko, to A[i] nie jest mniejsze niż A[2i].

Operacje kolejki priorytetowej na stosu

Reprezentujemy stóg za pomocą globalnej tablicy liczb całkowitych $A[1, \dots, \text{MAX}]$. Przypuśćmy, że mamy stóg złożony z $n-1$ elementów, który spełnia własność drzewa częściowo uporządkowanego.

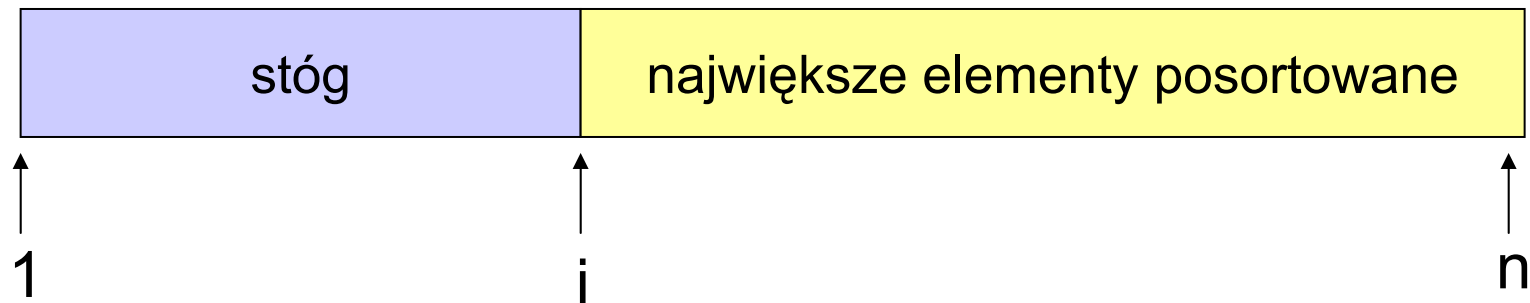
Operacja insert: dodajemy n -ty element w $A[n]$. Własność drzewa uporządkowanego jest nadal spełniona we wszystkich elementach tablicy, poza (być może) elementem $A[n]$ i jego rodzicem. Jeśli element $A[n]$ jest większy od elementu $A[n/2]$, czyli jego rodzica, musimy wymienić te elementy (ta operacje nazywamy *sortowanie bąbelkowe w górę* (ang. *bubbleUp*). Może teraz zaistnieć konflikt z własnością drzewa częściowo uporządkowanego pomiędzy elementem $A[n/2]$ i jego rodzicem. Sprawdzamy i ewentualnie wymieniamy ich pozycje.

Operacja deletemax: wykorzystuje analogiczną procedurę, *sortowanie bąbelkowe w dół* (ang. *bubbleDown*) oraz musi sprawdzić (poprawić) zachodzenie własności drzewa częściowo uporządkowanego.

➤ Wykonywanie operacji *insert* i *deletemax* wymaga czasu $O(\log n)$.

Sortowanie stogowe - sortowanie za pomocą zrównoważonych drzew częściowo uporządkowanych

Za pomocą tego algorytmu sortujemy tablice $A[1, \dots, n]$ w dwóch etapach: algorytm nadaje tablicy A własność drzewa częściowo uporządkowanego wielokrotnie wybiera największy z pozostałych elementów ze stogu aż do momentu, w którym na stogu znajduje się tylko jeden (najmniejszy) element co oznacza że tablica jest posortowana.

- Wykonanie operacji **sortowania stogowego** wymaga czasu $O(n \log n)$. Sortowanie przez wybieranie wymaga czasu $O(n^2)$.

Poziomy implementacji

Dwa abstrakcyjne typy danych:

słownik i kolejka priorytetowa

Omówiliśmy dwie różne abstrakcyjne implementacje i wybraliśmy konkretne struktury danych dla każdej z tych abstrakcyjnych implementacji.

Abstrakcyjny typ danych	Abstrakcyjna implementacja	Struktura danych
Słownik	Drzewo przeszukiwania binarnego	Struktura lewe dziecko – prawe dziecko
Kolejka priorytetowa	Zrównoważone drzewo częściowo uporządkowane	Stóg

Podsumowanie

- ⇒ Ważnym modelem danych reprezentującym **informacje hierarchiczne są drzewa**
- ⇒ Do implementowania drzew możemy wykorzystać **wiele różnych struktur danych** (także takich) które wymagają połączenia tablic ze wskaźnikami. **Wybór struktury danych zależy od operacji wykonywanych na drzewie.**
- ⇒ Dwoma najważniejszymi reprezentacjami węzłów drzewa są **skrajnie lewy potomek-prawy element siostrzany** oraz **tree** (tablica wskaźników do dzieci).
- ⇒ Drzewa nadają się doskonale do stosowania na nich algorytmów i dowodów rekurencyjnych.
- ⇒ **Drzewo binarne** jest jednym z wariantów modelu drzewa, w którym każdy węzeł ma (opcjonalne) lewe i prawe dziecko.
- ⇒ **Drzewo przeszukiwania binarnego** jest zaetykietowanym drzewem binarnym, które spełnia „*własność drzewa przeszukiwania binarnego*”

Podsumowanie

- ⇒ Będący abstrakcyjnym typem danych, **słownik** jest zbiorem, na którym można wykonywać operacje insert, delete, lookup.
Efektywna implementacja słownika to drzewo przeszukiwania binarnego.
- ⇒ Innym abstrakcyjnym typem danych jest **kolejka priorytetowa**, czyli zbiór na którym możemy wykonywać operacje insert i deletemax.
- ⇒ **Drzewo częściowo uporządkowane** jest zaetykietowanym drzewem binarnym spełniającym warunek, że żadna etykieta w żadnym węźle nie jest mniejsza od etykiety żadnego z jego dzieci.
- ⇒ **Zrównoważone drzewo częściowo uporządkowane** (węzły całkowicie wypełniają wszystkie poziomy od korzenia do najniższego, w którym zajmowane są tylko skrajnie lewe pozycje) możemy implementować za pomocą **stogu**. Struktura ta umożliwia implementację operacji na kolejce priorytetowej wykonywanych w czasie $O(\log n)$ oraz działającego w czasie $O(n \log n)$ algorytmu sortującego, zwanego sortowaniem stogowym.